

Здравко Крстић

ДОН КИХОТ НА БУВЉАКУ

ЗЕЛЕНЕ ЛИМУНЕ ПРЕСЕЉАВАЈУ НА ЛЕДЕНИ СЈЕВЕР

Смрзло, па омечало.

Бувљак је огромна каљуга, али продавци се не предају, прострли су најлоне, цераде, картон и изнијели робу.

Велики ловац је задовољан, смије се, у руци му првокласна пушка, пред изгланцаним чизмама јелен кога је управо устријелио. Посматрам га на корицама књиге *Тишо у лову*, која лежи у гомили других на блатњавом најлону.

Килограми класика марксизма и њихових ђака нуде се купцу, а у ту гомилу упале су и друге књиге. *Двојника* Фјодора Михайловича Достојевског поклопила је *Теорија огрза* Годора Павлова, Рембо лежи између Лењина и Милана Кангрге, Фокнеров *Крик и бијес* смјестио се на *Србију на истоку* Светозара Марковића. Купим за десет динара *Изабрана дела* Ивана Владимировича Мичурина. Занимљив је овај постмодерниста. Купим и *Песме и есеје* Осипа Мандељштама, мада их имам у кућној библиотеци, поклониху неком, Пушкиновог *Добровског* на руском и *Таоистичке њриче*.

Сваштарим, а било би вријеме да то не чиним.

Ево и њене збирке пјесама. Сочни стихови потеку понекад из ове, сад већ времешне, госпође, а сперма јој је више него сочна, царска!

Похотна и штедра, просипа је гдје год стигне, кад год јој се укаже приличица. Једне кишне, дивље ноћи, у другоразредном провинцијском хотелу, скоро ми је уши одгризла и мокру главу појела мом вјечно жедном, неукротљивом мученику, који се боји црви.

Видно ми је оно што они не виде. Зато што не умиру сви одједном, чини им се да не умире нико. Пошто црви не буче, не чују их.

Мршави Циганин, у маскирној униформи, испија унучиће и виче:
– Пала цена до јаја! Пала цена до јаја, а јаја пропала! Навали народе!

Познајемо се, весело ми намигује. Са бувљака не одлазим кући, него у град. *Ово је, бре, Вавилон*, рече ми једном уважени писац. *Ако је ово Вавилон, онда сам ја римски папа*, рекох.

Гдје је био Вавилон сада је Багдад. Американци га ослобађају прецизним погоцима томахавка у породилишта. У нашем граду стање је редовно, мада је тренутна власт прогласила ванредно: жене лијепе и прелијепе, људи брбљају, дјеца у игри, многи журе, још од раног јутра, откад су их аутобуси избацили на улицу.

Увече не палим телевизор. Знам да бих видио подшефа или обојицу, четворицу, десеторицу или нашминкане, разголићене пјевачице и намашкаране пјеваче, забавне и народне, који се кревеле, док их остали из бенда прате чандрљањем.

Далеко од бјесомучне гомиле забављам се Мичурином.

Његова *Изабрана дела* објавило је 1949. београдско Пољопривредно издавачко предузеће у својој Библиотеци *Мичуринско учење*. Овај зборник саставио је и уводни чланак написао С. Ф. Черненко, који каже да се стара буржоаско-идеалистичка наука позивала на слијепо *подражавање природе*, а Мичурин је радио под својом материјалистичком девизом: *Ми не можемо да очекујемо милости од природе; ми је задатак да од ње узимамо*. Он је говорио: *Човек може и мора да ствара нове облике биљака боље но природа*.

Мичурин је, како сам пише, све до револуције, увијек био изолован и врећан незналачким расуђивањем.

Чиновници Министарства су на мене викали: „Не смеш!“ Државни „научници“ називали су моје хибриде „незаконито рођеним“. Појови преишли: „Не скрнави светињу! Не преиварая ври Божији у јавну кућу!“

Мичурин, велики преобразитељ природе, изишао је као побједник.

Врт Божији претворен је у јавну кућу.

Године 1934, 20. септембра, поводом осамдесетогодишњице живота и шездесетогодишњице рада И. В. Мичурина, земља је празновала свечаност *совјетској социјалистичкој вођарства*. Тих дана Мичурин је доживљавао праву људску срећу. Више од хиљаду мичуринаца доишловало је да му честити, а у свечаној манифестацији учествовало је 50000 радника града Мичуринска и колхозника Козловској рејона.

Ујутро, након свечаног засједања донијели су телеграм:
*Друџу Мичурину Ивану Владимировичу,
Чесџишам Вам од свеџ срица, Иване Владимировичу, љриликом
шездесеџгодишњице Вашеџ љлодноџ рада на корисџи наше велике
оџиацибине. Желим Вам здравље и нове усџехе на љослу љреображавања
воћарсџива.*

Снажно Вам сџежем руку,

Ј. Сџиљин

Вазда строго Мичуриново лице засјало је неизмјерном срећом и у телеграфском одговору Стаљину он је написао:

Драџи Јосифе Висерионовичу,

*Ваши љтелеграм је за мене највећа наџрада за свих осамдесеџ годи-
на моџа живоџа. Он ми је дражи од свих друџих одликовања. Срећан
сам шџо ми Ви љоклањатише љолико велику љажњу,*

Ваши И. В. Мичурин

*Правда пише како није случајно што је велики вођа целокујноџ
радноџ човечансџива упутио поздрав великом воћару.*

Мичурин је бесмртан.

Иначе, умро је 3. јуна 1935. од рака у малој кривини трбуха.

*Као оџроман водоџад оџишочео је масовни љокреџи мичуринаца
љпракџичара љо целом великом Совјеџском Савезу, лемеџи вековну
назадносџи у љољоџривреди, одбацујуџи ројско љоџицињавање елемен-
џтарним силама љрироде а љриморавајуџи их да служе љоџтребама жи-
воџа људскоџ друшџива.*

*Сџоџишине хиљада одушевљених колхозника и колхозница изводе
радове на инџрасорџином укршџињању љишенише и ражи да би се добили
обилаџи и сџиални жеџивени љриноси љишенише високоџ квалџиџеџа.
Многе хиљаде колхозника научника раде на љреобраћању биљака љо-
џле климе у биљке хладне, љреносеџи с јуџа на север у дубину земље ља-
мук, љиринач, шџиалијанску коноџљу, винову лозу, кајсије. Чак се зими
зелени лимунови и љоморанце сада љремешџају из влажних суџиџрони-
ка у северне Кавкаске љланине код Краснодара.*

Заблеја и овца Доли.

Велик је Мичурин.

ПОВРАТАК СА ПОСЛА

Млада Циганка, лијепа стиже на свијет, а већ оронула, у прњама, сједи и одсутно пуши, пред њом хрпе дрангулија. Има и књига. Кад упитах за цијену, једва отвори уста, а кад сам плаћао, с напором се придигну да узме ситне паре. Купио сам монографију Приштине, Боалеову *Иџрачџицу из Танаџре*, Ибаџезову *Мочвару* и водич кроз Ташкент.

Праве послестице чекале су ме код старе Анушке, којој у послу помаже унук, патуљак Стева. Обрадова ме Академијино издање Гогољевих *Пријовједака* из 1937. и избор прича Ивана Буњина. Печат каже да су обје књиге биле у библиотеци београдске Совјетске средње школе.

Анушка поче да се препири са старчићем који у руци држи четири дугмета.

- Купио би – каже – али фале још два.
- Имам само четири, већ сам ти рекла.
- А мени треба шест.
- Више немам. Шта оћеш? И капут да ти донесем! И покојника!
- Ја би купио...
- Курац! – викну Анушка и узме му дугмад из руке.

Старац ућута и оде, а она поче да купи ствари.

Подиже се јак вјетар, засу прашином и смрадом продавце и купце. Лете кесе, папири, капе, грудњаци, писма, новине, блузе, устају и пси, броја им се не зна. Човјек код кога сам прије пола сата хтио да купим аустроугарске разгледнице, али се не нагодисмо, сада трчи за њима и лови их. Само она млада Циганка још се не помјера.

Бувљак се испразни прије времена, на аутобуској станици гужва. Чекам и чекам деветку. Кад стиже, сви се некако угурасмо. Пред вратима остаде само Циганчица, још нема десет година, с великом торбом пуном непродатих ствари.

– Улази, убићу те! – дере се мајка на њу, а дјевојчица одговара:
– Не могу да уђем, тешка торба.
– Улази! – виче мајка, сиђе из аутобуса, удари ћерку из све снаге по лицу и унесе торбу у аутобус. Након оклијевања, уплакана, уђе и дјевојчица.

– Зашто си ме ударила? Зашто си ме ударила? – понавља.

– Ђути! Поново ћу да бијем!

Аутобус креће.

– Јебем ти, јебем ти... све ти јебем! – говори дјевојчица кроз плач.

– Више те нећу водити – каже мајка, мрачна, кошчата, сува као бакалар.

Преда мном стоји њена млађа ћерчица, тек је проходала, у устима јој цуцла. Као да је с небеса спуштена у прљави аутобус.

Старија дјевојчица брише сузе, ставља на чело сунчане наочаре од пластике, нокти су јој лакирани црвеним лаком, као и нокти њене сестрице. Свађа се с мајком на циганском, онда прелазе на српски.

– Више не идеш са мном на бувљак – каже мајка.

– А ко ће торбу да ти носи? – каже дјевојчица.

– Бранко, ти ми не требаш.

– Он ни празну не може да носи. И по лекове мора да иде. Шта ме брига, сама ћу долазити.

– Умукни, бре! – каже мајка.

– Сутра идем на депонију и можда се нећу ни вратити – говори дјевојчица.

– Где ја кажем, ту ћеш да идеш – каже мајка.

Мајушној Циганчици дајем бомбону. Узима је, држи у руци, цуцлу не вади из уста. Смијешу ми се.

– Ко ти је дао бомбону? – пита је сестра.

Мајушна сада извади цуцлу и рече:

– Он.

– Како ти је име? – упитам мајушну.

– Милица – рече и поново се насмијешу.

Путници све прате, без ријечи. Мајка уздахну и храпаво, полугласно изусту:

– Видиш ли ти ово, Боже?

Онај човјек који је био у аутобусу кад сам ишао на бувљак, стајао поред прозора и говорио сам са собом, о Косову, и сад је, ево, поред прозора. Говори:

– А како је теби име? – упита ме старија дјевојчица.

– Не знам – одговорих.

– Лажеш – рече она.

– Здравко – рекох и изиђох из аутобуса.

Кад се врата затворише, дјевојчица са сунчаним наочарима на челу махну ми.

ДОН КИХОТ НА БУВЉАКУ

Бујна Циганка.

У шареној, плисираној хаљини, са љубичастом марамом на глави, сједи на јастучету. Укрстила ноге. Царска поза. Пуши, једну за другом, нагиње боцу с ракијом.

– Кад нећете ви, морам ја да ставим ракију у лад – каже и кријени се гутљајима.

– Брише уста.

– Нема кој, све мамурно – намигује ми и звонко се смије.

Поред ње брдашце прња, брдашце отпадака.

Од књига само ђубре које је то било и прије штампања.

Правиш самоујравног развоја Едварда Кардеља. Оур-зур-удружени рад-оур-зур. Присјетих се, кад је предавала у гимназији, Соња је морала да чита ово штиво и о њему држи предавања! Јадна Соњица, и то је снађе. А ја, једне вечери, у таверни, умало нисам попио батине, кад рекох да је Кардељ имбецил. Посебно је побјеснио Марин, садашњи демократа у Хрватском сабору, ондашњи шеф сплитских комуниста.

Ево и мог колеге из књижевничог удружења и *Агресара Ђисаца*,
Тодe Куртовића.

Листам његову књигу, увезану у кожу, *Полиитичке ѿеме*, зауставим се код неоплатонистичке расправе *Ми и Кочић у свом времену*. Јајаста Тодо (можда је потомак кинеског гусара, пљачкаша млетацких лађа) хвали писца, али примијећује: *његови јунаци уз ракијски казан машијају на начин који дрући народи не могу ѿриваићи*.

Брижни Тодо, како се не досјети да тако говоре због близине казана. Бујној Циганки прилази грбави човуљак.

Сав је шиљат, нос му голем, пропорционално узев као у нашег министра правде, који мртвима шаље поруке о побједи демократије у земљи Србији. Човуљак у руци држи стотку и пита Циганку:

– Може да промениш?

– Немам – каже она – имам само евро. Ал не трошим. Пару коју не знајеш добро, зашто да трошиш.

– Дај мени, кад не трошиш – рече човуљак.

– Добићеш курац од овце, лепото – рече она и загрцну се од смијеха.

Тек тада видјех да пред њом, на почасном мјесту, одвојена од свега осталог, лежи добро очувана књига. Сервантесов *Дон Кихој*, у издању Просвете. Први том.

Разговора ради, а не због куповине, упитах:

– Колико кошта?

– Шесто динара!

– Пуно је.

– Како много, бре! Где си ти растао? Ово је роман!

– Знам, ал скупо ти је то.

– Ако си купац купи, ако неси, остави. Ја не волем да се ценкам много.

– Ни ја, али...

– Шта, бре, али, ово је роман! Разумеваш ли ти српски?

Спустим *Дон Кихоја* на картон гдје је и био.

Наиђе човјек са жутим брковима, носи цвикере велике диоптрије, блијед попут часне сестре, висок, а узак, види се да је књишки мољац.

– Која је цена ове књиге? – упита пискутавим гласићем.

– Шесто динара, ово је роман – рече Циганка.

– А која је цена осталих ваших књига?

– Оне су по десет. Ако узмеш више, мож и мање.

– Не схватам – рече жутобрки.

– Шта не схваташ?

– Остале десет, а ова шесто. Та разлика је збиља претерана. Можемо ли да се договоримо, ја имам озбиљну намеру.

– Заболе ме сека за твоја намера. Ово је роман, је л чујеш ти? Неје књига обична. Цео живот унутри има, човече. Неје ово зајебанција. Роман, бре! До смрт да ги гледаш.

Прилази човуљак.

– Ајде, Јелче, попусти малце човеку.

– Шта? Пичка да му дам?

– Није то роман, Јелче, ја сам видео роман. У Скопље.

– Ма, где у Скопље, лепото?

– У војску. Читали људи.

– Шта знаш ти шта је роман! Не мешај се!

– Сад ћу да ти покажем – рече човуљак и отрча.

Жутобради вади марамицу, брише зној. Окупише се Цигани, дјечурлија. Један каже: Јесте, роман је, видиш да је роман, други каже: Није то видело романа. Где су му слике?

Човуљак се враћа.

– Ово је роман, Јелче! – каже и пружа Циганки стрип *Кайеџан Мики*. Она узме стрип и исцијепа га на комадиће. Зграби *Дон Кихоџа*, подигну га увис и викну:

– Имате ли очи, а? Погледај стоко, амо! Шта ја држим у руци, курац или роман?

Зачуше се узвици, све јечи од смијања.

Жутобради се већ негдје изгубио.

Човуљак, покуњен, оде на своје продајно мјесто.

Сутрадан, као и наредног дана, сцене се понављају, само су муштерије друге. А трећег дана на бувљаку не би ни Циганке ни *Дон Кихоџа*.

ПАВИЉОН ОД БИЈЕЛОГ И ЗЕЛЕНОГ ПОРЦЕЛАНА

Вечерас / У језеру / Посмајрам твој ограз / Пријајтељу.

Ово је почетак пјесме о Ли Таи Поу, коју сам написао у Загребу 1969. А јуче, на бувљаку, нађем антологију *Лирика жуџоџ Исиџока* Златка Горјана, која је изишла у Загребу 1932, мада углавном бијаше завршена десет година раније, у Бечу.

Књига је лијепа, чиста, лагана, као и стихови што у њој лебде.

Била је у библиотеци љекара Радослава Б. Миркова, из Петровграда који се тренутно зове Зрењанин. Љекарев печат налази се и на другим књигама што их јуче донесох са бувљака. Док сам их бирао – биле су на дасци положеној на два камена – мајушна, љупка Циганчица, у ружичастој хаљиници, помно ме је пратила својим великим дјечијим очима.

А кад њеној мајци, сивој од патње, дадох паре, дјевојчица скочи, викну:

– Дај ми!

– Ђут! – рече мајка.

– Дај ми! Дај ми!

Мајка јој пружи новчаницу, *Немој све да ђрошиш*, рече. Дјевојчица је зграби и отрча.

– Шта ће купити?– питам.

– Бурек.

У стану прелиставам књиге.

Из Андерсеновог *Лабуђеџ знијезда* испаде новчић од пет драхми. Ко је то путовао у Грчку? Ево Толстојеве *Кројцерове сонате* и *Идиота* Фјодора Достојевског, у преводу Исе Великановића, ево *Златна* Џека Лондона, романа *Јени* нобеловке Сингрид Унсет, ево проза Киплинга, Ибањеза, Меримеа.

Српске народне ђесме, све о Косову, објављене латиницом 1918. у Загребу, купљене су у папирници и књижари *Либурнија* А. Јаричевића у Цриквеници. Непотписани аутор поговора пише: *Спјално ђуђи околини... ми ђримисмо на се ђерейџ вишеђа смисла.*

Чишаве ђородице скакале су у сеоске бунаре – стоји у књизи о рату у Кини, коју насумце отворих. Почетак документарне прозе Северине Смаглевске *Дим над лођором Биркенау* доноси језу. Застанем и изнова покушавам одговорити на питање на које нема одговора. Заправо, ништа не покушавам, само питам самога себе. Књизи о Јасеновцу недостају корице и првих тридесет и седам страница, не знам ко је аутор. Пресијеца ме, поново, страшна фотографија козарачке дјеце.

На глави плавокосог дјечачића усташка капа.

Идем на балкон да узем ваздуха.

Зелени се парк. Препун тица. Мију њини гласови.

Враћам се, слажем књиге на полицу. Свуда је печат љекара Радослава Б. Миркова. Али, ту је и потпис Иванке Гајдић, која се након Другог свјетског рата потписује као Иванка Мирков, види се по рукопису да је иста особа. Радослав и Иванка муж су и жена.

На Андерсеновој књизи, дјетињом руком, потписала се Гордана.

Вјероватно – њихова кћи.

Опет сам у павиљону од бијелог и зеленог порцелана.

Знадох га напамет. На неки начин, нисам из њега ни излазио. Откад први пут уђох, прије тридесет и четири године. Прође дан, ускоро ће завечерити. Потом, ноћ купи пролазнике са улица.

Тисућу и триста година мину од часа када је Ли Таи По створио свој небесноземни, чудесни павиљон. Кроз друге језике стиже до нас.

И блиста.

Усред малођ језера, на чијој површини бијели мостџ је ђолумјесец, / ђри-јатџељи, сви у свили, / ђију, ђишу уз разговор / – али сви на глави сџоје.

Као и павиљон од бијелог и зеленог порцелана.

Из рукописа *Приче са бувљака*